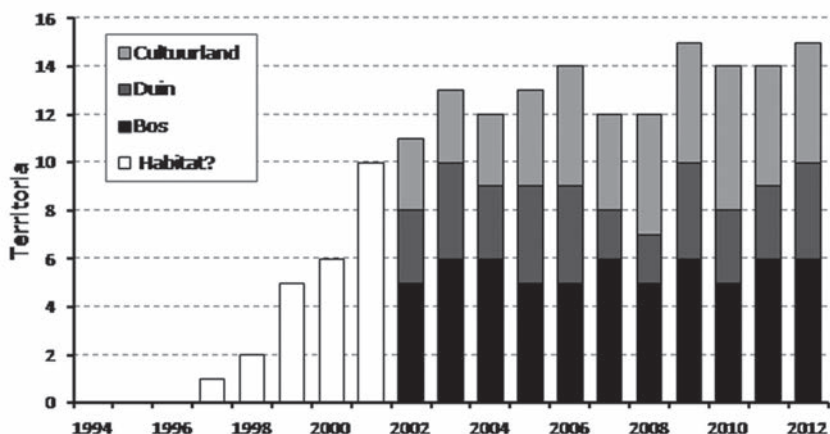

De Havik *Accipiter gentilis* als meeuwenpredator op Texel

Kees (C.J.) Camphuysen

Nog maar enkele tientallen jaren geleden was de Havik in zijn voorkomen als broedvogel beperkt tot het diluvium (Teixeira 1977). Haviken broedden vooral in hoog opgaand naald-, loof- of gemengd bos in uitgestrekte bosgebieden en cultuurlandschappen. Op de Waddeneilanden waren het onregelmatige gasten, in zeer klein aantal, van september tot mei (Dijksen 1996). In de loop van de jaren negentig heeft de soort zich uitgebreid naar bosgebieden in het westen en noorden van Nederland (Bijlsma *et al.* 2001) en tenslotte vestigde de soort zich zelfs in de duinen. Op het meest westelijke Waddeneiland Texel is de Havik pas sinds 1982 een jaarlijkse gast (Dijksen 1996). In 1997 werd voor het eerst een broedgeval vastgesteld, waarna de populatie in rap tempo toenam tot 10 broedparen in 2001. Tussen 2002 en 2012 nestelden er jaarlijks zo'n 12-15 broedparen op het eiland, waarvan 5-6 in de Staatsbossen, 3-4 in de duinen en de rest in bosjes in het cultuurland van Texel (Figuur 1). Het was even wennen, maar jagende Haviken in waterwildgebieden zijn nu een normaal verschijnsel in deze regio, azend op soorten zoals Kluut *Recurvirostra avosetta* en Slobeend *Anas clypeata* (waarnemingen VWG Texel).

Figuur 1. Aantal territoria van de Havik op Texel (15.971 ha, waarvan 10.386 ha cultuurland, 2960 ha duin en 538 ha bos) in 1994-2012, volgens opgaven van de Vogelwerkgroep Texel (Dijksen 1996 en jaarverslagen VWG Texel 1997-2012). Number of territories of Goshawk on the Wadden Sea Island of Texel (10,386 ha farmland, 2960 ha dunes, 538 ha woodland) in 1994-2012 (after Dijksen 1996, and annual reports of the local birding club 1997-2012): black = woodland, dark grey = dunes, light grey = farmland.

Onderzoeksgebied

In de Kelderhuispolder, een duingebied ten westen van de Horsmeertjes en ten zuiden van De Geul op Texel (53°00'NB, 04°43'OL) vindt meeuwenonderzoek plaats (Camphuysen 2013). De onderzoekskolonies maken deel uit van een veel grotere meeuwenkolonie, die zich uitstrekt over het duingebied van De Geul, de Bollekamer, de Westerduinen en de Bleekersvallei. De Kleine Mantelmeeuw *Larus fuscus* vestigde zich hier in 1970, toen er al meer dan 1000 paren Zilvermeeuwen *L. argentatus* in het gebied nestelden. Het onderzoeksgebied is een ruim 8 ha grote vlakte omringd door duinrichels (stuifdijken) begroeid met Helm *Ammophila arenaria*, Duindoorn *Hippophae rhamnoides*, Vlier *Sambucus nigra* en opslag van onder meer Bitterzoet *Solanum dulcamara*, Vogelmuur *Stellaria media*, Winterpostelein *Claytonia perfoliata*, Kleefkruid *Galium aparine*, Paarse Dovenetel *Lamium purpureum*, Brandnetel *Urtica* sp., Jakobskruid *Jacobaea vulgaris*, Wilde Asperge *Asparagus officinalis*, Kamperfoelie *Lonicera periclymenum*, Duinroos *Rosa pimpinellifolia*, Hondсроos *Rosa canina* en Harig Wilgenroosje *Epilobium hirsutum*. De tussen de duinrichels gelegen vallei is begroeid met kort gras, afgewisseld met uitgroeiende Helm en met hier en daar vlierbosjes. Het aantal broedende meeuwen wordt niet elk jaar geteld, maar de populatie op de zuidpunt van Texel wordt tegenwoordig geschat op ruim 10.000 paar Kleine Mantelmeeuwen en 5000 paren Zilvermeeuwen (SOVON/SSB database kolonievogels).

Haviken in 2006-12

De Havik was in het begin van het meeuwenonderzoek (in 2006) een onregelmatige verschijning in het gebied, maar het aantal dieren nam geleidelijk toe en al snel werden broedverdachte vogels gezien. Het eerste broedpaar zat in 2012 in een volstrekt ontoegankelijke boom op een steile, weelderig met bramen begroeide duinrichel aan de rand van de meeuwenkolonie. Het paar Haviken bestookte vanuit dit bosje de meeuwenkolonies en zij wisten daarbij door hun verdeckte vliegtechniek en plotse-linge verschijnen steeds een geweldige paniek te veroorzaken. Beide vogels bestreken daarbij vooral in het voorseizoen (voordat de meeuwen eieren legden) de gehele zuidpunt van Texel, een gebied van enkele kilometers lengte, binnen enkele minuten. Volwassen meeuwen waren het doelwit, maar een werkelijke 'kill' werd zelden gezien (3x, 153 terreinbezoeken, 389.3 waarnemingsuren). Tot de algemene prooidieren, gemeten over het gehele zomerseizoen, behoorden Konijnen *Oryctolagus cuniculus* en Holenduiven *Columba oenas*, aangevuld met Fazanten *Phasianus colchicus* en kleinere vogels. Door drukke werkzaamheden in de meeuwenkolonie, maar ook omdat de Haviken later in het seizoen niet zo vaak te zien waren, werd hieraan verder geen aandacht besteed. Ook een zeevogelaar heeft zijn prioriteiten.

Haviken in 2013

In april 2013 werd de kolonie vrijwel dagelijks bezocht, aanvankelijk om de aankomst van gekleurde meeuwen te documenteren, later om de eerste legfels te markeren. Ook in het voorseizoen van 2013 werden weer geregeld Haviken gezien. Op 1 mei 2013 werd in het hart van de onderzoekskolonie het aanhoudend kekkeren van een mannetje Havik gehoord en dat was voldoende reden om een dicht vlierbos in een duinpan aan een nader onderzoek te onderwerpen. In een goeddeels kale Vlier bevond zich in een diepe vork een trechtervormig nest (ongeveer 70 cm diep, c. 50-60 cm doorsnede aan de nestrand) met daarop het adulte wijfje van wat later een succesvol broedpaar bleek te zijn (Foto 1). De vlier bevond zich op de steile helling van een diepe, geheel begroeide duinpan. Het vlierbos had een weelderige en zo goed als ondoordringbare ondergroei van Brandnetels (starter), Wilde Asperge (main course) en Braam (dessert). Ofschoon het nest zich op ongeveer een halve meter van de boomkruin bevond, zat de nestrand op slechts ongeveer 2.0-2.5 m boven het maaiveld. Net te hoog om zonder te klimmen over de rand te kunnen kijken. Bij een snelle inspectie met behulp van een spiegel op 4 mei 2013 bleken zich in het nest vier eieren te bevinden. Onder het nest bevonden zich enkele verse plukresten van konijn en enkele veren van een Waterral *Rallus aquaticus* (identificatie Rob Bijlsma), maar veel uit het nest gevallen resten waren eenvoudig verdwenen in de weelderige ondergroei.

Foto 1. Haviksnest (met adult wijfje waakzaam door de takken glurend). Kelderhuispolder, 4 mei 2013 (Foto: Kees Camphuysen). *Goshawk nest in Sambucus, with adult female glaring at the observer, Kelderhuispolder, 4 May 2013.*

In de loop van het broedseizoen brachten Haviken aanvankelijk slechts verstoringen van de kolonie teweeg, doordat de plotseling opduikende rovers de aandacht trokken en paniek veroorzaakten. De eerste aanwijzing dat er ook meeuwenkuikens gepakt werden, bestond uit de vondst van een geplukte jonge meeuw midden in de studiekolonie op 29 juni 2013 (Foto 2). Dit gekleurde meeuwenjong bleek gepakt en geplukt te zijn in het omgaasde vakje (enclosure) dat bedoeld was om de groei en het uitvliegen van de jonge meeuwen te kunnen volgen. Een andere jonge meeuw van dat nest (de nestgenoot) moet het drama van onder het gras op korte afstand hebben gadeslagen. In afwijking van jonge meeuwen die door andere meeuwen gepredeerd werden (kannibalisme), bleek de Havik de kop van het jong te hebben gebeten en alle grotere veren te hebben uitgetrokken. Vervolgens waren de borstspieren met grote precisie weggevreten. Meeuwen laten de kop zitten en kijken niet naar de borstspieren om, maar richten zich vooral op de energierijke onderdelen van meeuwenkuikens: maag, darm en dijvlees.

Foto 2. Zilvermeeuwenkuiken (kleurring K.AXN) gepakt door Havik, zonder kop en met keurig weggevreten borstspieren, Kelderhuispolder 29 juni 2013 (Foto: Kees Camphuysen). *Herring Gull chick (colour code K.AXN) killed and partly eaten by Goshawk, with head and breast muscles removed.*

Uiteindelijk werd bij slechts twee van de in de enclosures gevolgde meeuwenpullen als doodsoorzaak 'predatie door havik' genoteerd (een jonge Zilvermeeuw Arnhem 5471413 met groene kleurring K.AXN en een jonge Kleine Mantelmeeuw Arnhem 5177631). Dat eerste kuiken werd voor het laatst in leven gezien toen het 23 dagen oud was; het lijkje was nog vers toen het drie dagen later werd gevonden (zie Foto 2). Het andere jong werd voor het laatst gezien toen het 3 dagen (!) oud was. Dit kuikentje

was een jong van F.ASU, een met een GPS (#868) uitgeruste vogel in de study plot 'Valley', en alle verzamelde gegevens wijzen erop dat de Havik dit jong inderdaad op die jonge leeftijd heeft gepakt. De ring werd 's winters onder het nest aangetroffen, maar het geregistreerde nestverloop geeft sluitend bewijs over de datum van predatie. Dit kuiken was hooguit 75-80 g toen het werd gepakt en kan nauwelijks zichtbaar zijn geweest in het hoge helmgras van dat studiegebied. Deze wat sneue 'kill' vond plaats in één van de drukste delen van de kolonie (c. 240 per ha; Camphuysen 2013). Dat er meer meeuwenkuikens voor de jonge Haviken zijn aangevoerd bleek uit enkele mosselschelpen onder het nest op de plek waar ook de aluminium ring gevonden werd. Het geringde kuiken was een Kleine Mantelmeeuw, daar zitten geen mosselen in. De mosselschelpen (schelpenlengte 20.7 mm) bewijzen dat er ook minimaal een jonge Zilvermeeuw met maag en al verwerkt moet zijn.

In seizoen 2013 was de jongenpredatie ongekend hoog bij zowel de Zilvermeeuwen (61.7%, n=47 kuikens) als de Kleine mantelmeeuwen (70.6%, n=51 kuikens). Natuurlijke grondpredatoren, afgezien van Hermelijn *Mustela erminea*, ontbreken goeddeels op Texel, maar er kunnen wat meeuwen ten prooi vallen aan verwilderde katten *Felis catus*. In het geval van de Havik was de prooires van het grotere jongen voldoende atypisch om direct op te vallen. In de loop van het seizoen werden zes van dergelijke prooires gezien in de bezochte delen van het terrein (veldnotities CJC). Geplukt, zonder kop en alle aandacht voor de borstspier waren typerend en al deze kuikens hadden al ontwikkelende slagpennen. Na het uitvliegen werden veel meer van dergelijke plukresten gevonden, want de aarzelend en onzeker in de kraaiheide rondscharrelende, net vliegvlugge jonge meeuwen zijn gefundenes Fressen voor een arsenaal aan roofvogels: Havik, Buizerd *Buteo buteo*, Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus* en zelfs Torenvalk *Falco tinnunculus* (1x). In tegenstelling tot Haviken genereren de talrijke Bruine Kiekendieven in het gebied geen of weinig paniek en verdedigingsreacties onder de broedende meeuwen (pers. obs., zie ook Van Nus 2007). Hoe onterecht dat is, blijkt uit een met behulp van een camera vastgelegd geval van predatie door een Bruine Kiekendief (van een piepklein kuiken), waar de aanwezige adulte meeuw niets aan kon verhinderen. Alleen witte of in elk geval lichte Buizerds worden door meeuwen bestookt op het hoogtepunt van het broedseizoen, maar we hebben geen aanwijzingen dat deze soort, ook een lokale broedvogel, zich serieus tussen de predatoren mengt voordat de jongen uitgevlogen zijn. Vrijwel alle gevallen van jongenpredatie wijten wij daarom aan intra- of interspecifieke jongenpredatie (Kleine Mantels x Zilvermeeuwen en vice versa, inclusief kannibalisme en infanticide). De door meeuwen 'veroorzaakte' prooires zijn dan ook goed herkenbaar (Foto 3). Totaal verdwenen jongen (vooral kleintjes) zijn echter een bron van onzekerheden. Predatie van een drie dagen oud meeuwenjong door een formidabele predator als de Havik had ik zelf op voorhand niet waarschijnlijk geacht! Het toont nog maar eens aan hoe voorzichtig je moet wezen met conclusies.

Al deze onzekerheden ten spijt, hebben we geen aanleiding om te veronderstellen dat de roofvogels op de zuidpunt van Texel een zware predatiedruk op de daar broedende meeuwen uitoefenen. Wat betreft de Havik konden we bij herhaling getuige

zijn van het slaan van meer traditionele prooi-soorten (Fazant, Konijn, Holenduif). In het haviknest hebben we vóór het uitvliegen twee jonge mannetjes kunnen ringen; beide vogels hebben later op eigen kracht het nest verlaten. In 2013 werden op Texel maar liefst 17 broedgevallen van de Havik gedocumenteerd, waarvan zeven in het bos, vijf in de duinen en vijf elders. In 2014 werd het territorium van de Havik in de Kelderhuispolder niet opnieuw bezet en deze roofvogel was in de bestudeerde meeuwenkolonie het gehele seizoen opvallend schaars. We vonden dan ook geen enkele ‘havikprooi-rest’ in 2014, afgezien wellicht van een enkele plukrest van een uitgevlogen jong in augustus.

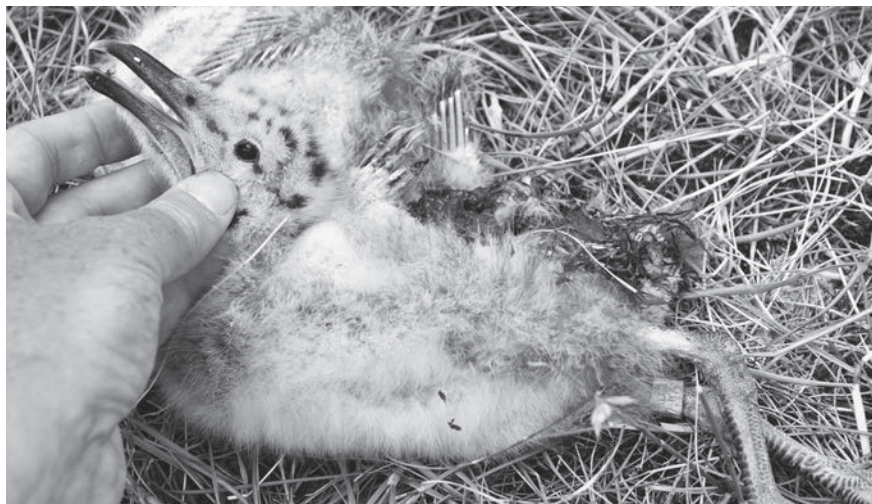

Foto 3. Stervende Kleine Mantelmeeuw (5177465), gepakt en van achteren half leeggevreten door een volwassen soortgenoot (een geval van kannibalisme), Kelderhuispolder 20 juni 2009 (Foto: Kees Camphuysen). *Dying chick of Lesser Black-backed Gull 5177465), after being taken and partly eaten by an adult conspecific (cannibalism), Kelderhuispolder, 20 June 2009.*

Summary

Camphuysen C.J. 2015. The Goshawk *Accipiter gentilis* as predator of gulls on Texel. *De Takkeling* 23: 79-85.

On the Dutch Wadden Sea island of Texel (15.971 ha, of which 10,386 ha farmland, 2969 ha dunes and 538 ha woodland), the Goshawk arrived as a breeding bird in 1997 (1 pair). Since then, the local population increased steadily to 11-15 pairs annually in 2002-2014 (1-6 pairs in farmland, 5-6 pairs in woodland, 2-5 pairs in dunes). In a plot of 8 ha in the dunes of Kelderhuispolder, where gulls are being studied since 2006, Goshawks were at first recorded infrequently but later on with increasing frequency

until the first pair settled in 2012. This pair hunted, among others, adult gulls, although real kills were rarely witnessed (3 kills on 153 visits to the colony, during 389 h of field observations). In 2013, this pair nested in a *Sambucus* at a height of 2.0-2.5 m above ground level. On 4 May 2013, the nest contained 4 eggs. Recent plucks included Rabbit *Oryctolagus cuniculus* and Water Rail *Rallus aquaticus*. At first, the hawks just caused disturbance in the gull colony (mixed *Larus argentatus* and *L. fuscus*), but depredation of chicks was recorded on 29 June 2013. All together, only two chicks were found killed by Goshawks within the enclosure, a 23-day old chick of Herring Gull and a 3-day old chick of Lesser Black-backed Gull (the latter at most 75-80 g when killed), but other traces underneath the nest indicated that several more chicks must have been depredated (pellets, ring). Total predation of chicks was much higher, especially in 2013 when 29 out of 47 Herring Gulls chicks were depredated, and 36 out of 51 Lesser Black-backed Gull chicks. The range of potential predations includes – apart from Goshawks - Feral Cat *Felis catus*, Ermine *Mustela erminea*, Buzzard *Buteo buteo*, Marsh Harrier *Circus aeruginosus* and Kestrel *Falco tinnunculus*, but the majority of kills related to cannibalism (either intra- or interspecifically). Leftovers of Goshawk kills typically lacked the head and flight and body feathers; only the breast muscles had been removed. This contrasts with cannibalistic kills, in which typically guts, stomach and leg muscles are removed (but never breast muscles).

Literatuur

- Bijlsma R.G., Hustings F. & Camphuysen C.J. 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland. (Avifauna van Nederland 2). KNNV Uitgeverij, Utrecht & GMB Uitgeverij, Haarlem.
- Camphuysen C.J. 2013. A historical ecology of two closely related gull species (Laridae): multiple adaptations to a man-made environment. PhD-thesis, Universiteit Groningen.
- Dijkse A.J. 1996. Vogels op het Gouwe Boltje - Een volledig overzicht van de avifauna van Texel. Langeveld & De Rooy, Den Burg.
- Nus T.M.C. van 2007. Inter- & intraspecific predation within a mixed colony of Herring gulls (*Larus argentatus*) and Lesser Black-backed gulls (*Larus graellsii*). BSc-thesis, Van Hall Larenstein University, Velp & Royal Netherlands Institute for Sea Research, Texel.
- Teixeira R.M. (ed.) 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Natuurmonumenten, 's-Graveland.

Adres: Stolpweg 12, 1797 AV Den Hoorn, Kees.Camphuysen@nioz.nl